

Издава сваког четвртка
на нијезом табаку.

Стаје за Црну Гору, Ау-
стро-Угарску, Босну и Хер-
цеговину:

годишње . . . 4 еор.
на по године . . 2 " "
на четврт године 1 " "
за Србију и све друге земље
годишње . . 15 орнака
на по године . . 8 " "
на три мјесеца 4 " "
у злату.

ЦРНОГОРКА

ЛИСТ ЗА

КЊИЖЕВНОСТ И ПОУКУ.

Уредник:

ЈОВАН ПАВЛОВИЋ.

Преплата из Црне Го-
ре и сва писма шаљу се
самом уреднику.

Преплата из Србије у-
пућује се Великиру Вало-
жићу у Биоград, а из дру-
гих крајева под адресом
Р. Ramdanović Saitgo-
(за „Црногорку“).

Преплату примају сви
наши књижари и нов-
инарске експедиције. Не-
офранкирана писма не пр-
мају се.

БРОЈ 2.

Ц е т и њ е, 17. Јануара 1885.

ГОДИНА II.

Е п и л о г

која је говорила госпођа *Мила Павловићка* (као Даница) на вршетку треће представе „*Балканске Царице*“ у Подгорици 3. Јануара 1885.

Из Мораче, гроба точна,
Ја васкрсох у час ови;
Из духова свјета вјечна
Са мношћу благослови
Мом пјеснику, моме творцу,
Прегачу, лично борцу,
Владаоцу, Црногорцу.

Мој пјесниче, Господару,
Хвала Теби на Твом дару!
И да није друго ништа
Створила нам Твоја мачта,
Из вјечнога боравишта
Имала бих доби рашта,
Ал' је рука Твоја моћна,
Твоја брига дневна, ноћна
Оживјела народ ови:
За то Теби благослови!

* * *

Поздрав Теби, мој пјесниче,
Покојнијех од јунака
По мени Ти вјечност кличе:
Нек Ти воља буде јака!
Порука Ти се оног свјета:
Бери пвијет, докле цвјета!
Не остави дјело свето
Започето, недочето!

* * *

То Те моле, то Ти шуту
Погинули на бојишту,
Моли Ти се из дубина
Сјен блажена Даницина,
Свијет они, свијет ови,
И унуци и ђедови,
Моле Ти се свети крш:
Доврши га, ох доврши!

Ј. Костић.

Границе црногорске, државне и црквене, које
утврди господар црногорски Иван Црнојевић
и друге границе по „Крусовољу“ цетињскоме.

(Свршетак).

IX. Међа светог Николе у Зету.

Међа светог Николе Вранињскога
села Плавница што је оставио свети Сава:
Почетни от мјеста гдје је био свети Јован
и ријеком у Михољ Брод, који пут течет от
Старе гостиле; а се међа светог Нико-
ле Вранињскога села Плавница остављене све-
тим Савоју: Почетни из Појернице дру-
мом великим под Виноград, и отоле у друм
који иде от села Грља ка Плавници
мимо Берисаљке; и отоле путем у Ми-
хољ Брод; такожде и у Јач што бјеху
одузели власели Матагуже, то по свиде-
телству њих самех држених сја исправисмо,
и повратисмо храму светог Николе Вранињско-

го, и раком (?) међу по хрисовољу почетише на
Спилице и посреде дворишч Николе
Илића; отуда на куће Урвич, и отоле
право путем у Говеђи Брод у Цијевну,
и у Цијевну на Косачин кам и онет на
Спилицу.

X. Међа Матагужска и Хотсна.

Да се зна међа Матагужска: рекоше
Матагуже међа ми је на Хум и на Рокоч
и на Убогу Драчу; а говори Хот моја је
међа от Хума на Турачка Гумна и на Убо-
гу Драчу на Рокоч, а гдје стоји Стра-
хиња и Владић то је Матагуж и Са-
марин баштина.

XI. Међа Грудска и Матагужска.

Међа Матагужска и Грудска над
Главице, и с Главице на Опогор у Илић
водавађу, и водавођом на Опогор више Жа-
оборова.

XII. Међа Ботунска.

Почевши озгор на Душину пећ на брег Мораче, и от душење пећи побрежјем на кућиште Сћепка Новчевића, и отоле у грабовиту главицу, и отолен путем у Стош међу, и отолен низ Стош земљу у Кулар, и отоле Кауларем кроз куће Грлеке иу Цијевну досијева.

XIII. Међа Дајабаска.

Међа Дајабаска от Подгоричке стране почевши от Коловрата и поврх Теклице, и поврх Зрносијека и поврх горње Зелениковице, и супротив Зелениковице на Вељипут, и от вељега пута управ на Росави пут, и вељим путем у Цијевну на Говеђи брод, и на врх Белосалице на Камениту главицу и на Злоглавицу гдје је јама Ђе Лишца утеце, и на Брод на лађе са Грбавци међа.

XIV. Међа Хотска и Матагујска.

Међа Хотска и Матагујска от цара Сћепана до цара Турекога примјена: у Извор Пјесчаника и посред Хрепча, су ову страну Богишине Крушке посред лаја на Рујелу, и отолен путем великим на Будапов граб, и отолен на Други граб, и отолен на Николовића лаза, и отолен уз гору у Хот.

XV. Међа Бријешка с Ерсејевича.

Међа Бријешка с Ерсејевича: почевши на Прекорници посред Плоче и отуду право на свиту (свету?) воду и отоле право на Жегмљу и от жегмље у Ђурђеу стругу међу вилиште и међу Стрпник у Сухи врх над напратну ниву, и у Вељи криш иу Пчелину код напратне пиле, и отоле правцем на Радошев крст пза Ђурђево пркве више Журима, куд вода протече на Крије кућу, и отолен на Вучју каменицу, и у крај ров, и на дно ров у Голубиштицу и отле право у Зету.

Се међа Бријешка и Ерсејевича по плани: у цело Тополовогау Орах иу Топлицу, у Студенац, у Пиштет, и у Јавину локву, и у Ђурђеу стругу, и у Зимницу у Журим у воду, и у Црвену локву, и у Ливерову плочу, и посред Божинова лаза.

XVI. Међа Бријешка с Митровићи.

Међа Бријешка с Митровићи: почевши на Бовац, и отоле на Љубовену лаву, и отоле на крет Ратковић посред

Галић, и от крета на Галинштак на воду, и от воде на Грбави дуб, и отоле међу Полице и гладке, и отоле на Студено, отоле у Вукдраже катунште.

XVII. Међа Грудска с Подгоричани.

Међа Грудска с Подгоричани најпрво почело у Врела, и отоле преко пола у Лицицу, и отоле преко пола у Троје груде, и отоле на Гомилицу, от гомиле у Жрвањ и отоле у Радојев студенац.

XVIII. Међа Пиперска с Дубочени.

Међа Пиперска с Дубочени: најпрво у гомилу више Брачкове њиве, и право испод гомиле дуге иу Осојско Ждријело и отоле у ками на врх Лаза Клајевића Ђе се пађе граница; и отоле подно Богишинијех кућишта у ками, и от тога камена право више Столац у Жуту пећ.

XIX. Међа Брежинска и Станисалић.

Међа Брежинска и Станисалић: Најпрво почевши на друм већи под кобиљом улицом иу Дуги ками правцем; и отоле у цело њпау у Велику смокву; и отоле правцем у Радашеву крушку; а отуда више дријена Вукотинау Станца; и отоле у цело винограда Радича Медјевића, и у Вељи ками; а отоле у Црп криш више Доброша; отоле под кућу Божицара Прогиновића у Вељу гомилу, поврх Јелачкога врха вијенцем у обалити ками, више Брежина; и отоле правцем више Бигора у Смоквцу, и ту одузеше винограда један дап копања человјеку; и отолен правцем плотом у Вељипуту дно Бигора; и отоле правцем у Вељи дуб који иде Кришанама.

XX. Међа Ораховчана и Цуца и Риђањана.

Међа Ораховчана Цуца и Риђањана: Почевши за Змијно брдо и са ову страну Ђипова дола, и у Доброгореки крет, и поврх Тисовца, и у Голију, иу Троглав, иу Бијели Студенац.

XXI. Међа међу Кчево и Плешивце.

Међа међу Кчево и Плешивцем: најпрво у Букови убао иу врх Гарча, и отолен Мачијом љућу иу воду Грабовицу; и отолен у Тутину Каменицу; и отолен у воду Борачку до међе Риђанске.

XXII. Међа Његушка међу Шањарима и Грбљанима.

Се међа Његушка от Шкаљар и Гр-

блан: у Шупљиками, и у Мокру плочу, и у Веље брдо, и уводу Пипољевац, и у Градину, и у Кримаљ, и у Покривеник, и у међу Поборску.

ххIII. Међа међу Поборима и Грбљанима.

Међа Поборска с Грбљанима: у ријеку Дреновштицу, у дню Понеж дола у Лодорикови (да није Доворикови ?) крш, на врх Бијелијех трава; у Шупљиками на врх Маријаш дола, и у дню Белотина дола, и у дню Пискора у гомпљу, и у Злу скалу; у Планикови крш, у Кричками и поврх Враћинах на Ракиту на воду, на Гомионо Јдријело и путем кроз гомилце у Копривну руну и у Пелинаву главицу, и у Лопатни крш“.

Године 1749 долазио је па Цетиње епископ патријарх на Пећи Атанасије Гавриловић. Од како је Црна Гора постала држава за себе од тада и пригоровски митрополити управљали су својом црквом независно. Али при свему томе пригоровски владике односили су се к епископима патријарсима у Пећ са особитијем поштовањем, и гледали су у њима главу епископске цркве. Тако и овога пута кад је патријарх Атанасије дошао у Црну Гору, пригоровски владика Сава Петровић дочекао га је са свијема почастима које приличи његовој високој чину. Приликом бављења свога на Цетиње патријарх Атанасије прегледао је све крстовале пригоровских господара, који су што год приложили цетињској митрополији. Том приликом он је својеручно уписао у крсовој цетињски следеће писмо:

„Атанаси милостију Божијеју архиепископ Некии, всех Сербов и Болгаров и всего Иллирика патријарх.

(М. П.)

„Како ми придохом у митрополију цетињскују и видјехом Хрисовул бившаго господина Зетскога Ивана Чернојевића и по нем свјатопочивших патријархов и митрополитов што котори приложили сему пречаственому храму преславније матере Бога нашего митрополије Цетињске, такожде и нињешни митрополит кир Сава перво у Стањевиће, и Махине, и у Жуну на Арат, и горњије Додонс с Краћелом, и прочеје баштине и метоси црковни по хрисовулах даје цркви уживати; аще ли котори обрешчетсе сопротивни коју намест сатворити, и наступити без вавроса црковнога са стоком, или ратом, или лазом гдје је црковна баштина и напшта такови да будет проклет, триклет и анатема от господа Бога всех держатеља, и от всех светих; глвх Божи да га поразит, и дом

јега да будет пуст, и ва будущи вјек да будет причтен са оними иже расписна господа слави, и тјело јега не увидит постъпнија ва гробје ва веки амин.

1749 године Јануара 2. на Цетиње“.

Марко Драговић.

„Балканска Царица“ у Подгорици.

(Наставак.)

У трећем призору првога чина већ излази на позорницу Станков Месисовеле, посланик Султана, Ибраим-ага (г. Симо Матавуљ). Из ријечи кнеза Деана дознајемо, да је тај посланик дошао, да под пријетљом одврати Пригоровце од шављања помоћи Скендер-бегу, иначе ће Султан навјестити рат и Црној Гори. Ибраим-ага дошата почиње да изводи своју мисију с те стране, али Станко одмах показује да му није много стало до тога, те навјере разговор са свијем на другу страну. Какви су планова замашу у глави Станковој, то се већ лијело види из овом разговору његовом с Ибраим-бегом. Он брзо прелази са праве теме, па заниткује Ибраим-агу: гдје је сад Султан? диван је Штабол говоре јуди? има ли тамо лијепис жена? вели се, кола добрих имате? Из овјех питања већ се јасно види не само лакоумислени карактер Станков, него и то, куд је већ почео да смијера. Разумије се, да је лукави Турчин слатким и заносним ријечма разастирао мрежу, у коју ће Станко упасти. Да то што прије буде, Станко се сам постарав позвавши Ибраим-агу у кнеза Церуна на ручак. Ту се чвор драмски завео. У монологу, који Станко држи по што Ибраим-ага изиде већ ничу замечти његовијех планова:

„Румелија... Балкан... Краљевство... слуга...

Разојалост царска... питања друга...

Постојало мисло у Цариград њешто, За све агу сјутра нештау вјешто.

(Мала дугајел развизањана, метажула по одајах:)

Што је Зета при простору

Цинан цјело Румелије?

Што је мала Црна Гора

Сиран Бугарске и Србије?

Што је Јовћен спреам Балкана?

Што је Иван при Падиши?

„Сип Иванов ти си мали,

Сип Султанов био б' виши!“

Тјем се свршује трећи призор.

У четвртном, пошледећем призору овога чина, видимо играчку и гозбу у двору Ивана Црнојевића у Жабљаку. Пуно властелѣ велике и мале, њихових госпођа, синова и кћери. Ту су оба кнеза, Ђорђија и Станко. Ту је и Даница. Чим се завјеса дигне, игра коло зетско уз појевку. Из побочијех одаја чује се куцање чапша и усклици при здравцима кнезовима. Гозба се даје у част кнезу Ђорђији при поласку његовом у Арбанију.

Врло је zgodно ушлетено ово коло одаје и са свијем је на свом мјесту што је стављено при свршетку првога чина. По општим правилима драматске уметности први чин у свакој драми треба да је експозиција карактера и однонаја, из којих ће се радња развијати. Већ из првог акта ваља да знамо с ким имамо посла и да од прилике можемо слутити шта имамо да очекујемо. Пјесник ваља да нас уведо у ситуацију своје драме и да пред нама развије карактере овијех личности, из чијих ће се

радња у органичном јединству свом оградити. При том послу сваки прави драматичар црта карактере тако објективно, да нас свака личност његове драме, докле на позорници говори и ради, у свој интерес увуче, тако рећи освоји нас, па и ако свака посматра свијет и овај живот са тачке индивидуалнога свог гледишта, ипак нам се чини да сваки карактер има право док је на позорници.

То смо живо осјетили већ у првом чину „Балканске Царице“, дакле при самој експозицији драме, а то је знак, да су карактери оштро индивидуализирани, да је свака личност за себе заокружена, свака за себе чини цјелину и свака је за себе у дјелима својима вођена својом душом. Станко је у основи свога карактера лакомислен, али ми смо готови да му дамо за право, он нас са својем осваја, кад каже:

„Зар младост која да овдје вене?

Жељан сам сунца и чиста зрака,

Жељан сам коња, жељан сам лова

И плавог неба широког крова“

и т. д. и т. д.

осваја нас, јер је то са свијем природно у млада човјека, и ми у онaj мах, као он то говори, ништа друго и не видимо у њему него млада, бујна човјека, па му и дајемо за право, као што опет одмах дајемо за право и његовом карактерском антиподу, брату му Ђорђију, у чијем карактеру не видимо млада човјека, него кнежевића, нашљединика пријестола, који је већ уприто на рамена своја брине око државних послова.

Колико нас у драми могу освојити вјешто изведени карактери, кад нијесу глас антракција, него узети из живота, прави и истински карактери, најбоље смо видјели на Ибраһим-бегу. То је прави тип турци, као да је ваљен пред Стамбулом: горд, охол, занесен, фанатичан, по у исто доба достојанствен, импозантан, — као да је по правилима корана „истесан“ у Медини или Медини. Што он говори, ми о том код куће дружице мислимо; али док га слушамо на позорници, прелаћује нас корактерном силом свога непоколебљивог убуђења, које нам импонује.

Остале личности, које пред нас налазе у првом чину, већ нам показују више или мање карактерне стране своје. За Даницу већ смо казали, да се у њеном патриотизму помозила пирамидална величина, о коју ће се скрхати и најјача сила на свијету: љубав. Кнез Деан већ се појављује као прототип првога Црногорца. Разумије се, да им наше симпатије иду у суверет.

Као што већ рекосмо, експозиција карактера и одношаја у првом чину врло је zgodно завршена колом. Ово је као нека стафажа, којом се цијела слика попуњује и заокружава, јер не само што се на измаку првога чина доводе у хармонију већ истакнути контрасти, него и сама радња добија живу боју гласом народа, који се посред драмске радње, из кола, као кроз неки пропљанак, с часа на час, чује у вјешто ушетеним пријелима, у којима народ казује своје мишљење и свој суд о подјацима који је настао и о догађајима који се спремају:

„Испросиће снаке двије.

А нама би најмилије

Да из овог нашег кола

Кнез заручи два сокола.

Зета само рађа виле,

С уиуцима, с јунацима

Двор би његов напуниле“.

Глас се народа изгуби, гости се разиђоше, само

осташе на позорници кнежевићи Ђорђија и Станко. Станко ставља Даницу брату на аманет. Ђорђија се томе братски озава, и за тим даје Станку нека упућства при походу у Арбанију.

Тимем се свршује први чин.

Други чин је познат нашим читаоцима из љапскога извештаја о представи „Балканске Царице“. За то ћемо о њему укратко јавити.

Станко се враћа славодобитан из Арбаније и пада са шатором својим под Бериславо, Даничино родно мјесто. Даница за то не зна, већ мисли да је допао ропства у Турака и да га је Султан дао погубити. Тужна рад тога излази са својом вјерном другом Мартом (гђца. Милена Огњеновићева) у поље да беру цијеће, гдје их на један пут Станко пренерази. Даница падне у несвијест, те је унесу под шатор Станков, гдје је стојала, док није дошла к себи. Међу тимем кнез Деан (г. Томаш Вукотић) и кнез Перун (г. Јован Павловић) с пратњом дођу у сретње Станку. У разговору с овима Станко им открије своју намеру да је рад поћи Султану и споричије се око тога са Деаном прободе овога. Иза тога није му више било стојања у отаџбини. Али га за њу још везиваше љубав к Даници. Ваљало му је и Даницу повести са собом у Турску. Јави јој се и саопшти јој своју намеру. Ту настаје љута борба између њих док не изнећу љубави с обје стране, и властољубља код Станка а патриотизма код Данице. Код Станка превлада властољубље, те постаде издајник; код Данице патриотизам, те му паде на жртву. При поласку рани је Станко, да се не би последије око ње грабље „убојнице црногорске“, јер је у критичном часу опасности за отаџбину Даница понудила своју руку осветници, који убије одметника. Гонећи Станка наилази на рањену своју кћер кнез Перун и тужи над њом ријечима које се само из срца ваде и срце напуњају, а рањени кћи, освјетивши се и познавши оца, одговара му овим језиком његова и невиног дјетинца: ерла:

„А... тата!... ту си... мој мила тата!

Рана је моја ту иза врата,

А! смртна није, остаћу жива.

Но немој мисли' да сам што крива

Имену твојме и паној части!

Несретњик један у жинце страсти

Мојега срца забаву тражи;

Невјешта свјету, невјешта лажи

Попузних оче, пијесам пала,

Попштена кћер сам твоја остала...

Крива сам ието као тић мали

Који се с гране из глезда свали

Пријед но лака он стече крила:

Тако сам оче ја згријешила...

Како је њему дође но граном,

Тако је мени под овом рилом.

Озеба! и наг он нестат! може,

Нестанем ли ја, о тада Боже!

Тебе ћу оче поздравит' мило

Овако, тебе и свијет цно:

Прост бијели ови свијет!

Просто Ђазау љубавнику!

Просто Станку — а! не просто

Црне Горе издајнику!

Тимем се свршује други чин.

(Наставиће се)

О пропасти свијета.

(Свршетак).

Као главни узрок, због којег се непрестано мијењају организовани створови, мора се сматрати и непрестано опадање топлоте на земаљској површини. За то опадање немамо да духе никаквих непосредних доказа, али има доста јаким основа, по којима се закључити мора, да топлота на површини земље доишла онда. По опадању је то, као и све остало што се збива у васиљени, за људско искуство и људски кијек тако непримјетно, да се оно ни најмање не опада од како се данашњи људи памте. Чињени су многи опити о томе, да ли је топлота земље, од како се људи памте, ма и најмање онда, па се нашла да није. Зна се и, пр. колико је биљка осјетљива према топлоти; зна се, да од средње годишње температуре зависи, какве ће биљке у којем крају расти, и да се вегетациони појас тачно управља чак и по разломцима једнога стенова средње годишње температуре. Ове вегетационе границе нијесу се измјениле, од како имамо биљкака о човјеку, изумијајући њеке мјесно промјене, које се имају културном утицају приписати. Тако и, пр. у Палестини расте она иста шеница и иста винова лоза као и у доба Мојсијево, и може се фактима у тврдо доказати, да се средња годишња температура те земље од онога доба па до данас ни за једну четвртину стенова није измјенила.

Али студија предисторијског биљног свијета, који данас налазимо само у окамењеним остацима, казује нам јасно, да је топлота земаљске површине у пређашња времена била већа, а то је управо одсуство за рјешење питања, о којем овдје расправљамо. У такзваној терцијарној периоди — а та, с геолошког гледишта узвиши, није далеко од нас — налазила су се на сјеверној падини данашњих Алпа, почињући од Угарске па дубоко у Швајцарску, велика а патка језера, њешто са слатком њешто са сланом водом. Околни висови били су оквишени прекрасним шумама, које су се пада зелене и у којима су расли растови, јавори, платани. Губаве низине покривали су густе дубови лаворике, смокава, мирте и лијана. Поњекое усамљене палме, лимозе и прави багреви значили су, да им никама већ више не прија. У мочварама находили су се човори таира и носорога; по шумама дивљи вепои велики као данашњи бик, а по тадашњим алпским рјекма малини крокодили и корњаче.

Сваки ботаничар, вјешт у биљној географији, кад му поднесете збирку разних биљка, у стању је, да вам каже каква је клима и каква земља у ономе крају, из којег су биљке узете. Тако исто може се и по предисторијским биљкама да дозна каква је клима и земља онога времена, кад су расле, и онога краја, гдје су расле, нарочито ако се карактерни облици тих биљка могу поредити с данашњима, ака међу поређеним биљкама постоји еродство и ако их је више на броју.

Према томе, од свијех биљка терцијарне периде, које се могу поредити са данашњима, 131 врста спада на умјерени појас, 266 на подтропски, а 85 на тропски појас. Већина дакле показује подтропску климу или средњу годишњу температуру између 15 и 25 степена Целзијевих. Но клима терцијарне периде може се још тачније ограничити. Пернате палме, фикуси, касије и прави багреви (акације) одлучно су тропске биљке и не подnose зиму

умјереног појаса; а лијепо данас усјењају у баштама на Медејри. Палма, на којој урма (датула) роди, још најдале сјеверно допире међу свијем пернатим наллама, али и у најтоплијим крајевима Јевропе паод јој врло рјетко доишла до зрелости. Треба јој аа то средња годишња температура од најмање 20 степена Целзијевих. Дрво лала, које је у терцијарној периоди много распрострањено било, данас преписно усјења у блатиштима Луизијане, тако исто на Медејри, гдје расте диоиски, разумије се при средњој годишњој температури од 20 степ. Целзијевих. Из тих података с разлогом се мора закључити, да је у оно доба у средини Јевропе била онака иста клима као што је данас у Ну-Орансу или у Тунису, а то ће рећи: да је владала средња годишња температура од 20—21 степ. Целз., дакле љето је онда имало у средњу руку 27½, зима 13½ степ. Целз.

Учинио ли поређења са животињским свијетом, добићемо исте резултате, само не тако чисте и јасне.

Кад се узме, да данас наша средња годишња температура износи 10 степена Целз., онда изази, да је средња годишња температура од терцијарног доба па до данас за 10 степена Целзијевих онала. Нема сумње, да је у даљим геолошким епохама средња годишња температура морала бити још виша, јер дружије се не да протумачити, како је могуће било, да су и, пр. у кречној периоди палме и тује по Јеврови много више распрострањене биле него у терцијарној периоди, како је могло саг-драво онако дивно наредовати у Јури и т. д. Што дубље пониремо у предисторијску лавину, то нам све необичнији облици излазе у сусрјет. У палеозојској периоди, особито у доба најчака раста биљног, у епоси каменог угљена, налазимо сукуд преко цијеле земље распрострању само једну једину врсту вегетације, од које и данас имамо под земаљском кором огромних остатака, али су већ са свијем изумрли, па по њима не можемо судити о тадашњим климатским одиоцима. По из тога појава, што тада није било у вегетацији никакве разлике по појасима него је свуда била једна врста биљка, мора се закључити, да је и температура онда била једнака на цијелој земљи, и то тако висока, да положај земље према сунцу није могао на њу имати никаква улијава.

Ове истине најтврђа су карика у ланцу доказа, којим се доказује, да је земља некада морала имати врло високу температуру, па се постепеним расхлађивањем спустила на данашње стање топлоте. Као што је познато, Кант и Лаплас дошли су другим путем до истога мишљења, које је данас скоро неоспорно исходниште за све геолошке спекулације, јер је подупрто многобројним космичким и геолошким фактима. К потицају припада искуство, које је добијено врло тачним испитивањима, а то је: да је земља топлија, што се дубље у њу продира. У руднику Спермбершкком близу Магдебурга, који је 1200 метара дубок, влада преко цијеле године равномјерна температура од 47 степена Целзијевих. Истина је, ми од земаљног тијела познатије само танку горњу покровину; но према наведеном факту не може се узети, да је топлота земљи дошла од сунца. И питање о постанку вулкана и ватрометних брегва постаје са свим простом, кад се усвоји претпоставка, да је језгра земље усјана течност. А свака претпоставка у толико је вјероватнија, у колико се више

и разноврснијих појава њоме могу без нашег претумачити.

Закључење, које се из тих посматрања изводи, да је топлота земље од њеног постанка па до данашњег дана непрестано опадала, једва ће се моћи озбиљно оспоравати. Али исто тако нема никаквога основаног разлога за претпоставку, да је земља у своме расхлађивању већ постигла крајњу границу и да јој топлота неће више опадати. Јер простор свијета, у који земља своју топлоту испушта, још је много хладнији — прорачунало се да његова температура износи најмање 100 степени Целзијевих испод нуле. Хладњеће ће земљио расти дакле непрекидно, и ако га човек можда неће моћи посматрати кроз коју стотину хиљада година. Оно ће се установити тек онда, кад земља постигне исту температуру, коју има свијетски простор. Кад ће то бити, не може правимо нико на сигурно знати, али по дојакшим геолошким периодима, које су већ протекле, могло би се судити, да ће то бити послје неколико стотина хиљада година.

Него има још једна околност, коју ваза на око узети, јер нам служи за доказ, да ће данашње стање до и не р е г л е д и о далеком времена трајати.

Хладњеће бива већ по једном Нутновом закону само по себи у толико спорије, у колико је мања разлика између температуре земљине и свијетског простора. Сувише прила земља непрестано топлоту и спола, од суца, којом се њен губитак надокнађује. Сва је прилика да унутрашња топлота земље већ више нема никаквога утицаја на земаљску површину; данашње стање топлоте на површини нашег планета само је резултат загријавања сунчаног.

Тијем пак осигуран је земљи извор топлоте, који ће много дуже трајати него она мога да сама себе загријава. Догод се сунце у своме саставу не промијени, не ће се мијењати ни топлота на земљи. Према томе не само наше тјелце биће, него и онстанак и трајање цијелога организованог свијета везано је за сунце. Људи су дјца сунца — каже нека идооложковичка вјера.

Али и сунце је подвргнуто природним заокима, према његово расхлађивање бива много спорије, због колосалне му масе. Сунца, која се гасе, нијесу неуспешна ствар за астронома. Кад се једном почне хватати навлака на сунцу, па мало по мало собом обухвати цијелу жарку куглу, онда ће нестати и топлоте па и свијетлости која од оних долази, и цијелу сунчану систему обузеће студен и помрчина свијетскога простора.

Уз општу студен и помрчење још су двије друге परिце, које ће у равниј мјери погубно дјествовати на све што је живо.

Наша земља — колико је познајемо — није компактно тјело. Она је на многобројним мјестима разбучена и продрта, те се пукотине и провалије пружају дубоко у њену утробу. Хемјиске парнице између атмосфере и земљине коре непрестано разједају земљину тврђу. На тај начин сирваља се земљинте за два судбоносна догађаја: за нестанак ваздуха и воде. Морека вода, која нам се чини толико огромна, у самој ствари, као што смо горе показали, губи се у разијењу према тврдој земљи, а камење на земљи и у земљи тако је порозно (пропунта кроза се), да би могло примати три пута онолико воде, колико данас у мору има, премада је, од како земља постоји као планет, већ примало у се и попило бар толико воде. То исто важи и за ваздух као и за сва остала

течна тјела. Сви ће они мало по мало отпутovati у дубину земље; прогутаће их земља, која ће се кочити у својој унутрашњости. Кад то стање наступи, то ће бити потоња мјена земље и у опште цијеле светеми звјезде, којој она припада, а онда ће се угасити на вјој и сав животињски и биљни свијет. Род људски пак не ће ни дочекаати тај крај. Он ће много раније угинути, јер ће много раније нестати услови за његов онстанак; нестати му хране на земљи, а и клима ће му постати непогодна, те ће мало по мало крхљавити и губити се, докле са свијетом не угине. Истина је, да је и култура и интелигенција човекова непрестано расти, али оншта невоља биће много јача, те јој култура не ће моћи одолети, јер никад не ће бити толика, да човека ослободи од веза, којом је везан за ову груду земље. Лед, који се већ више не ће топити, примичаће се са сјеверног и јужног пола к екватору, и гониће пред собом све што је живо на све тјешни појас, док се тај појас са свијетом не стигне и поклопи, па под собом закона и Genesis homo sapiens, предјући га истој судбини као Сауре и Ма-стодонте. Не вјерујте испитивати, како ће се потоњи људи борити за своје једино биће. То не ће бити никаква велика елементарна или социјална катастрофа, него постепено нестајање дегенерацијом која ће трајати хиљадама година.

Испитивачи сјевернога пола, који су онуд путовали, казују како су понекад у леденој пустињи сјеверне поћи наилазили на усамљене колбје од свијега и у њима окупљене читаве фамилије Ескимана — али укочене, смрзнуто од зиме и глади, биће већ од неколико десетина година. Исто илустрације к роману: „Потоњи људи“. Тако ће бити мало по мало и с осталим родом људским.

Кад на то помислимо, тјешни нас ујерење, да ће небројени вјекови протекти, док се то збуде. Према томе може се рећи да је род људски тек у почетку свога развитка, и нама мора тешко насти, што не можемо ни најмање докучити, до ког ће се степен умље људско, култура и цивилизација у том недодљивом времену развити.

Ми смо се и сувише захукали на колебаљивом земљишту хипотеза, а да бисмо се онде могли зауставити. Али као што се прича народна не зауставља при пронасти свијета, тако ни ми не можемо казати да је све свршено кад се ова сунчана система угаси; ми не можемо вјеровати да су небесна тјела на то одређена да као љешине вјечито блуде по свијетском простору. Има разлога за претпоставку да мора наступити мјена и у кретању звјезда. Од 2000 година амо та мјена до душе није опажена. Ако пак, као што се даје судити по кретању репатних звјезда, простор свијетски није асолютно празан него има нека материја у њему — разумије се врло растављена — онда је тијем дат момент отпора, који не може остати без сметње при кретању звјезда. Привлачна снага пак, која земљу к сунцу привлачи, остаће не само оволика колика је данас, него ће се још повећати масом метеора који још непрестано долијећу, то ће привудити планете, да се у спиралним линијама све то више к својем средишњом тјелу приближују и па пошлетку да падну са ужасном брзином у охладњело угашено сунце.

Било да се тијем падом наше планетарног система трина топлота начини, да се сна та тјела одмах иза катастрофе у уснијану гасовиту масу распирну*), било да повуке за собом и цијели звјездани свијет, ком је наша сунчана система само један ма-

*) Рачуна се, да би се цијела маса планетарне система при сукобу вагријала до на 28 милиона степена Целзијевих.

ли дво: у оба случаја поновно би се Кант-Танла-сов круготок, који обухвата космичку прошлост: гасовита кугла дошла би етезањем у живо обртање, отскочила би из себе претенове, који би се згуснули у успијане свијетове, и кодо би почело изнова са новим планетама, новим створовима и новом пронашћу.

На тај начин кроз сутоп слушње долазимо к истој цијељи, коју дјетињска душа свијех народа са жељом и жељом прижаљује. Под именом кална с старопидејска скаска означавала је периоде свијета, које су се рачунале на милионе милиона година. У бескрајној поворици оне теку једна за другом; свака се завршује потпуним уништењем свијета, а свака почиње новим постанком свијета.

(„Deutsche Revue“)

II.

КЊИЖЕВНЕ ВЈЕСТИ.

Књижевна друштва.

(Матица Српска у Новом Саду.) На састанку књижевног одјељења овога друштва од 8. пр. м. и г., о којем смо први дио донијели у прошлом броју овога листа, рађено је даље ово:

Књижевно одјељење изабрало је одбор у особама: дра Ђорђа Натомевића, дра Ђорђа Дера, Стевана В. Поповића, Ђорђа Рајковића и Мите Петровића, да поднесу предлог о издавању библиотекe за народ из фонда Петра Коњевића.

Том задатку одговорила су сва петорица и поднијела су о томе своје опширне предлоге, из којих наводим ово:

Мита Петровић тог је мишљења, да се у библиотеци за народ издају таква популарна дјела, која својим садржајем упућују к познавању природе, животињских однојаја и човјечанских однојаја. За природно науку заузело би ту мјесто и историја, социологија и земљопос. Није нужно, нити би било умјесно, да се они списи одне строгое систематичности, или да се научног гледишта испуњају свој предмет. Тако ће библиотека знањемљем племенитих карактера из повјеснице будити и утврђивати у читаоцима народну и човјечанску свијест и родољубље; она треба да доноси описе далеких земаља и слике прошлих времена, јер се по приликама и однојајима њиховим учи човек да суди о приликама и однојајима, који владају у садашњости у његовој земљи или држави; она треба да проматра појаве из природе, јер кад земљорадник буде боље природу познавао, постао му дух слободнији, тиме ће се највише отрести предрасуда и празноверја и постаће пристојан и утицајна култура. Имајући то увијек на уму развијаће библиотека хармонично своју публику и постигаће ситуирије цијељ, коју је себи поставила.

Осим тога биле би темо за библиотеку партије из хемије, физике и природописа, које се тичу земљорадње или хигијене.

Начин издавања у свима списима, који се припремају за библиотеку, треба да буде разумљив за свакога, који има здрав разум а учио је бар народну школу. С тога треба да буде језик нити више прост, слог кратак.

И добри преводи требало би да се примају за библиотеку, али би ваљало пазити на то, да текст одговара увијек стању духовног развика у нашем народу.

Гдјегд је то нужно имале би уби у књиге и слике. Лик народнога добротора Пера Коњевића, требало би у малом да се изреже и да дође на насловном листу сваке књиге. У прву књигу ваљало би да уђе и биографија Коњевићева.

Библиотека могла би да излази у мјесечним свескама од 2 а највише три табака, или бар свака два мјесеца. Свака свеска нека буде за свак цијелна. Од малих расипава могло би по дијелу и више уби у једну свеску ако су еродна садржаја.

Трошак за штампање и слике сносио би штампар или књижар, ком „Матица“ повјери издавање те библиотеке, и који би водио бригу о разишљању те библиотеке.

Што се писца тиче управила би „Матица“ у јавним листовима позив на исте, у ком би се навео у опште садржај библиотеке и услови, под којима се примају списи за исту. Не би нужно било специјално наводити теме, које би се имале обрадити.

Члан др. Ђорђе Дера тог је мишљења, да у библиотеци за народ треба издавати таква дјела која ће бити и за науку и за забаву и која ће народ подизати и унапређивати морално, духовно и материјално. Кад помислимо како је јако мало наш народ у моралу, то ће свако увидјети, да треба писати за народ и таква дјела, која ће питирити у њему спасоносна начела поштења, честитости и свију моралних врлина, учити га, да чува и његује лијене своје обичаје из старина, а да се ослободи злих, убитачних навика, било да имају свога корјенија у самом народу, било пак да су се одомалиле са стране. Али зао стоји наш народ и на материјалном пољу. С тога ваља писати за њега таква дјела, која ће раширостирати здравна начела народне привреде, употребити га се условима, од којих зависи одржање трговине, упућивати га на разуман, интелигентан рад, на прераду ствари, умереност, трезвеност, стараност и будућност. И у здравственом погледу стоји доста лоше наш народ. На тиме, слабо се пази у нас, и на његово дјело. За то треба писати и таква дјела, која ће поучавати народ, да чува и његује и своје здравље, што је једно од најдрагоцијенијих блага.

Дјела, што се уопште за народ, треба да су посвећена науци и забави. Забавна дјела да се поглавито црпу из нашег народног и живота еродних нам савремених племена. Не би требало искати, да дјела буду оригинална; главно је, да одговарају правој својој цијељи, да служе на корист народу, а то могу бити и преводи и прерађена дјела из страних литература, тим прије може бити и у нас, а свакако је и вјеројатно према нашим књижевним приликама, да ће прерађена и zgodно прерађена дјела боља бити него дјела изворна.

За писање дјела за народну библиотеку позвао су у првом реду чланови књижевног одјељења „Матике Српске“, а писати би могли и други наши сународници, особито они, који, живећи у средини свога народа, имају довољно прилике, да што потпуније и тачније проуче сав његов живот и рад, његове свијетле и тамне стране, и да се упознаду са његовим потребама.

Припослана дјела одјељивало би или сам књижевни одбор, или би тај посао повјерио неколицини својих чланова.

Свака два мјесеца требало би да изиђе по једна свеска у величини од 8 табака.

За растуривање те библиотеке да се нају повјерљивци, поглавито из учитељског и свештеничког ред.

Свештеници и учитељи су важна чланица у нашем народно-културном животу, а њих би у првом реду ваљало задобити за дело, којим се ради на моралном и материјалном унапређењу масе нашег народа. Ради подухвата тога подухвата да се умолити све наше црквене и школске власти, задруге, читаонице и т. д.

Уједно предлаже, да „Матица“ од сада сваке године издаје кратке извештаје о својим годишњем раду, нарочито о раду главне скупштине. Тај кратак извештај да доноси и имена чланова матичних, а такођер и имена поверљивих и предбројних народне библиотеке, и то одједино по мјестима.

Члан Ђорђе Рајковић предлаже ово:

Библиотека да се дијели на два дијела:

Део I. Народни списи за забаву и поуку опште.

Народне читанке. У ове да уђу мање расправе о онадању и пропадању нашег народа, предлози: како да се доскочи тој невољи, статистичке билешке о мјештанским односијима, приповијетке из народног живота, pjesме.

Део II. Поучни списи на по се.

Први одејек: Природне науке и хигијена.

Ту нека се опсеку најновија открића на њив природних наука разумљивим, посве популарним стилу. О хигијени нека се не пише на широко и развучено, већ кратко а увијек јасно.

Други одејек: Економски и технолошки списи.

Наш народ пока у дотичним списима паже тежиње поуку по свима грамама економије и технологије.

Трећи одејек: Географија, путописи, и историја.

Из историје особито издавати кратке, занимљиве приповиједане догађаје из старог и новог времена, који ће у народу будити вољу к проучавању своје историје.

Прије свега ће добри животнишци бити од неизмјерне користи народу.

Такођер ваља давати народу у руке дела, као: путописе, познавање народа, његових карактера и обичаја, и т. д.

Четврти одејек: Списи о религијозно-моралном животу. 1. О цркви, школи и држави. 2. О психологији и васпитању. 3. Чланци богољубног садржаја у прози. 4. Духовне бесједе за изрод. 5. Духовне pjesме.

Нека се издаје од прилике шест мањих свезака годишње, а могли би се издавати и списи од већег обима (12 до 15 табак) по 2 књиге сваке године.

Школама нека се ти списи дају на поклон, а тако исто и читаоцима.

Члан Стеван В. Поповић предлаже, да се из фонда Пете Кољевића пишу и издају искључиво књиге намијењене епископском простом народу — текаку и ратару.

Теме тих књижница да се приу: 1. из полске привреде по свима грамама јој. У круг ових књижница могли би се уврстити и монографије из природних наука, у колико се те науке односе на полску привреду; 2. из домаћег и породичног живота у правцу: а. како се намегнот држи кућа, б. како се раде домаћи послови, в. како се васпитава подмладак, г. како се чувају у кући епископ обичаји. 3. Из општег грађанско-државног живота. У ову врету иду расправе: а. о односијима грађанске и црквене општине, б. о односијима грађана као држављана, в. о узорним људима, који су радили да народ буде напредан у општини, држави, у свијету. 4. Из путописа по епископ крајевима и из епископ историје. У књигама ове врте

ваљало би изнијети јасну слику увијек једнога краја, животног једно знаменито историјске личности, буди ти љубав према епископм завичају, дизати народан понос и свијест.

Писцима би ваљало оставити на вољу, да они сами себе одабери начин, којим ће ове теме излагати читаоцу. Начин тај имао би бити поучан и забаван, било да писац излаже своју тему у форми читаоца, било да је упише у причу.

За пријем мах да се изда од те библиотеке најмање пет свезака у величини 3—4 табак.

Ради уређења те библиотеке да се постави народни одбор који би свака три мјесеца држао своје састанке и извештавао о раду своме књиж. одјељењу. Тај би одбор имао једино тај посао пред собом и у њега би ваљало одабрати писце наше и са стране за које се зна да су радили на популарној књижевности нашој.

Свака књига која би о трошку фонда Петра Кољевића угледала свијета у библиотеци за народ, ваљало би да носи јасан наслов, да је издаје трошком фонда П. Кољевића и на насловном листу лак тога народног добротворца у често израженом медаљону. На првим листовима сваке књиге требало би да се штампа, ако не у цјелини а оно у узводу, реферат ојевљивача књиге и свота награде.

У интересе што боље растуривања ове књиге за народ ваљало би да се „Матица“ обрати молбом на све највише црквене и школске власти у опсегу епископ митрополије у Аустро-Угарској, на азељско владе у Загребу и Сарајеву, на министарство просвјете у Биограду и на Цетину, у Сарајеву, Мостару и Тузли, и да виште: 1. да се препоручи свештеницима и учитељима, да потпомажу растуривање тих књига по народу; 2. да се те књиге употребљују као премаје у најстаријим разредима народне школе.

(Епископ Учено Друштво у Биограду.) Одбор за науку, философске и филолошке тога друштва имао је састанак 13. Децембра пр. г., на којем су ови предмети расправљани:

Ј. Бошковић реферире усмено о рукопису проф. Ристе Ковачевића „Епископ колоније у Молизу (у јужној Италији) у 7 раздјела“, које је прегледао и М. Кујунџић.

Одлучено је: да се рукопис штампа у Гласнику и да се награди; даље да му се и опет да попутница, да настави то истраживање и да отиде до Бара (у Италији) да види извјесне слике и поднесе извјештај. —

Председник подноси рукопис од В. С. Д.: „Ко је наследник пећске патријаршије и коме за данас по праву припада врховно право над сарајевском митрополијом?“ Даје се на оцјепу арх. П. Дучићу и П. Срећковићу. —

Председник износи препис Љ. Стојановића „Српско словенски апокрифни Зборник 17 стољећа.“

Даје се на преглед Ј. Бошковићу и Св. Вуловићу. —

Прочитан је извештај М. Бана о Крчевинским списима (књижевност садржине).

По што други референт није још готов са својим извјештајем, ријешено је: да се причека на тај извјештај. —

Председник саопштава одлуку управе ученог друштва, по којој одбори философски и историјски ваља да изабери једнога говорника бесједе у спомен пок. члану Домитрију Матићу (јуна или септембра 1885).

Одлучено је: да се то повјери г. Стојану Бошковићу. —